

тенденцій не лише завдяки статистичним викрутасам, але у реальному житті. І головне – всі ці елементи змін на краще у системі протидії злочинності повинні найти відображення у громадській свідомості, для покращення охорони якого ці зміни і проводяться.

Список літератури: 1. Давыденко Л.М., Бандурка А.А. Противодействие преступности: теория, практика, проблемы. Х., 2005. 2. Лунеев В.В. Преступность XX века. Мировые, региональные и российские тенденции. М., 1999. 3. Основы борьбы с организованной преступностью: Монография / Под ред. В.С. Овчинского и др. М., 1996. 4. Маркелов Т.Л. Проблемы координации в борьбе с правонарушениями // Вопросы борьбы с преступностью. Вып.26. 5. Указ Президента України «Про комплексну програму профілактики злочинності на 2001-2005 р.» від 25 грудня 2000 року № 1376/2000 / Офіційний вісник України. 2000. № 52. 6. Миньковский Г.М. Проблемы информационного обеспечения криминологического планирования // Вопросы борьбы с преступностью. М., 1977. Вып. 26. 7. Быргэу М.М., Литвинов А.Н. Опыт системного исследования профилактики преступлений. Современное состояние проблемы. М., 2004.

Надійшла до редакції 15.12.05

М.В. Семикін

СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА СТВОРЕННЯ ТЕРОРИСТИЧНОЇ ГРУПИ ЧИ ТЕРОРИСТИЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Вивчаючи проблеми кримінальної відповідальності за створення терористичної групи чи терористичної організації, необхідно зазначити, що у теорії й практиці боротьби зі злочинністю виникають питання про те, у чому полягає суб'єктивна сторона злочину даного виду, яким чином положення, що містяться у ч.4 ст.258 КК, узгоджуються із загальною системою кримінального законодавства України. У зв'язку з цим перед вченими-юристами постають завдання: обміркувати усі нові аспекти проблеми, провести дослідження з метою розроблення кримінально-правових характеристик суб'єктивної сторони злочину, передбаченого ч.4 ст.258 КК, визначити, що розуміти елементами вини, мотиву та мети. Незважаючи на очевидну наукову й практичну значущість, ця проблема ще недостатньо вивчена і потребує подальшого дослідження.

Суб'єктивна сторона – це внутрішнє ставлення суб'єкта до вчиненого суспільно небезпечного діяння та його наслідків, які характеризуються певною формою вини, мотивом, метою [1, с.112]. Ці три елементи (вина, мотив і мета) характеризують суб'єктивну сторону складу злочину. Що стосується суб'єктивної сторони злочину як явища реальної дійсності, то її змістом охоплюються й інші компоненти психічної діяльності, які в окремих випадках знаходять і законодавче закріплення в тих чи інших складах. Так, у правничій літературі звертається увага на те, що

особливе місце в суб'єктивній стороні посідають емоції, тобто хвилювання особи, що супроводжують підготовку злочину і процес його вчинення [2, с.220; 3, с.120; 4, с.216–218; 5, с.156]. У деяких випадках ця обставина прямо вказується у складі (наприклад, умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини під час пологів або відразу після пологів, умисне вбивство або умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне у стані сильного душевного хвилювання), однак особливий емоційний фон може бути притаманний багатьом злочинам, у тому числі і злочинам терористичної спрямованості, які нерідко вчинюються в тих випадках, «коли емоції панують над розумом і призводять до суспільно небезпечних проявів нетерпимості, екстремізму, політичного, національного або релігійного фанатизму» [6, с.206].

При аналізі суб'єктивної сторони злочину слід враховувати і ту обставину, що в кожній людині «в процесі її життя та діяльності виробляється власна відповідна її внутрішньому світу система потреб, потягів й інтересів» [7, с.8], які також справляють вплив на характер її поведінки. У деяких випадках такий елемент суб'єктивної сторони, як інтереси винного, передбачається в законодавстві. Так, у ст.3 Федерального Закону РФ «Про боротьбу з тероризмом» прямо вказується, що дії терористів мають за мету «надання впливу на прийняття органами влади рішень, вигідних терористам, або задоволення їх неправомірних майнових і/або інших інтересів» [8]. У ч.1 ст.258 КК України говориться про цілі «привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста)». Тут, як вбачається, під дещо невизначеним терміном «погляди» слід розуміти категорію «інтереси».

Однак основною ознакою, що характеризує суб'єктивну сторону діяння, є вина. Вина як невід'ємний елемент суб'єктивної сторони злочину і обов'язкова ознака складу нерозривно пов'язана з об'єктом і об'єктивною стороною злочину. Вина більш за все акумулює в собі ознаки об'єкта і об'єктивної сторони, відображає те, як ці ознаки проходять крізь призму свідомості та волі злочинця [9, с.128]. Свідомість і воля відбивають інтелектуальний і вольовий моменти діяння, різні поєднання цих моментів створюють дві форми вини – умисел і необережність.

Оскільки законодавче визначення умислу та необережності відображає ставлення винного як до діяння, так і до наслідків, деякі вчені вважають, що воно може застосовуватися тільки до так званих «матеріальних» складів [10, с.14]. Полемізуючи з прибічниками цієї позиції, В.П. Ємельянов вважає її неточною, оскільки законодавець, на його думку, дав визначення умислу та необережності не стосовно складу, а стосовно злочину як явища реальної

дійсності; «злочин же, як будь-яке посягання на якийсь об'єкт, неминуче призводить до виникнення тих чи інших наслідків, і у винної особи завжди присутнє якесь психологічне ставлення не тільки до власних діянь, але й до їх наслідків, незалежно від того, передбачені ознаки цих наслідків у відповідних складах чи ні» [6, с.209.]. З його аргументами слід погодитись, оскільки ця позиція знаходить законодавче підтвердження. Зокрема, в ст.23 КК України вказано, що виною є психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої цим Кодексом, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності. Тобто у ст.23 КК мова йде про психічне ставлення особи до дії чи бездіяльності, а не до складу злочину, тому не має значення, чи містить склад ознаки наслідків, чи належить до категорії так званих «формальних», – наслідки від діяння в реальній дійсності завжди мають місце.

До так званих «формальних» складів належить і склад, що міститься в ч.4 ст.258 КК, однак це не означає, що особи, які створюють терористичне формування, керують ним, беруть участь у ньому або сприяють створенню чи діяльності такого формування, усвідомлюючи громадську небезпечність такого діяння, не передбачають настання наслідків від терористичної діяльності цього формування і не бажають настання цих наслідків.

У науці кримінального права більшість вчених визнають, що злочини з «формальним» складом можуть бути вчинені тільки з прямим умислом [11, с.419; 12, с.49; 13, с.313; 12, с.232]. З цим слід цілком погодитись. Але навряд чи можна погодитись зі ствердженнями, що воля суб'єкта в цих випадках спрямована на саме діяння, що особа бажає лише вчинення діяння і що її вольовий момент опиняється переміщеним з наслідку на діяння [11, с.419].

Важко уявити, щоб у реальній дійсності вимагач бажав тільки пред'явити вимоги, і його воля була в цей момент не спрямована на отримання результату; щоб особа, яка вчиняє розбійний напад, бажала здійснити лише сам факт нападу і не бажала при цьому ніяких інших наслідків; щоб особа, яка керує терористичною організацією, бажала тільки самого факту цього «призначення» і не уявляла найближчих та віддалених наслідків того, що трапилося; а особи, які створюють терористичну організацію, бажали тільки самого факту цього створення і взагалі не уявляли тих наслідків, до котрих призводить створення такої організації, та не бажали цих наслідків. Для чого ж тоді їм цю організацію створювати?

Той факт, що законодавець у цих складах переносить момент закінчення злочину на стадію фактичного готування до нього, ніяким чином не виключає ні усвідомлення суспільної небезпечності, ні передбачення наслідків тих діянь, для вчинення котрих

була здійснена підготовка, ні вольової спрямованості на доведення до кінця початої злочинної діяльності.

Одним з принципів кримінального права є принцип суб'єктивного ставлення за вину, який означає, що передбачені кримінальним законом об'єктивно існуючі фактичні елементи даного діяння охоплювались умислом або необережністю винного [14, с.3]. Тому, ставлячи за вину особі створення не якоїсь іншої, а саме терористичної організації або групи, керівництво або участь саме в терористичній організації або групі, сприяння саме терористичній діяльності, необхідно встановити, що особа мала чітке уявлення саме про терористичну спрямованість цієї організації (групи) і бажала взяти в ній участь чи сприяти їй дії.

Особливість терористичних діянь, як показано вище, полягає в спрямованості дій на залякування населення заради досягнення мети надання впливу на прийняття вигідного для терористів рішення.

Таким чином, створюючи терористичну групу або організацію, особа цілком усвідомлює суспільну небезпечність самого існування такого злочинного формування, усвідомлює ту кінцеву мету, заради якої створюється це формування, характер і ступінь суспільної небезпеки тих дій, котрі здійснюватимуться для досягнення цієї мети; усвідомлює допоміжний характер дій, спрямованих на залякування населення, усвідомлює, що будуть невинні жертви і значні руйнування, що не мають прямого відношення до суті основного конфлікту; усвідомлює, що таким чином може бути досягнута мета спонукання адресатів впливу до прийняття потрібного рішення. Звичайно, при цьому особа передбачає і настання єдиного полінаслідку від багатооб'єктних злочинів терористичної спрямованості. У першу чергу, передбачається настання такого наслідку, як створення реальної небезпеки для суспільства від самого факту існування терористичного формування, постійно готового до здійснення терористичних діянь. Окрім того, передбачається реальна можливість настання шкідливих наслідків у різних сферах життєдіяльності людей від терористичної діяльності, тим більше, якщо ще на стадії створення були розроблені плани конкретних дій, здійснена закупівля зброї, вибухових матеріалів тощо, проведено відповідне фінансування, а також мало місце попереднє висунення вимог адресатам впливу. У цьому полягає інтелектуальна ознака прямого умислу при створенні терористичної групи чи організації.

Вольова ознака суб'єктивної сторони створення терористичної групи чи організації полягає саме у бажанні створити таку організацію (групу), чим створити реальну небезпеку для суспільства загалом і окремих його членів та завдяки чому досягнути кінцевої

мети терористичної діяльності. Бажання як вольова ознака прямого умислу полягає у прагненні до певного результату, наслідків, тобто з прямим умислом можуть досягатися лише ті результати, котрі виступають як мета винного.

Вчинки ж винного в цьому випадку підпорядковані досягненню кінцевої мети, якою виступає спонукання держави, міжнародної організації, фізичної або юридичної особи до прийняття вигідних для винного та його спільників рішень. Саме під кутом зору цієї кінцевої мети здійснюється вербування і добір учасників терористичної організації (групи), визначаються етапи діяльності, розподіляються функції між учасниками, обираються методи залякування населення та засоби тиску на адресатів впливу. Усвідомлюючи наслідки, які можуть настати в результаті діяльності терористичного формування, особа бажає, щоб ці наслідки настали. Вона бажає сформуванню такого злочинного об'єднання, яке як засіб досягнення мети використовуватиме вчинення суспільно небезпечних дій або погрози такими, причому вчинятиме ці дії з претензією на широкий розголос для породження в суспільстві обстановки страху, напруженості в результаті інформаційного впливу на невизначено велику кількість людей і який завдяки такій залякуючій діяльності примусить адресатів впливу прийняти рішення, що вимагається винним.

Приблизно такий же зміст суб'єктивної сторони злочину і в керівника терористичної організації (групи), з тією лише різницею, що реалізація його цілей призводить до того, що багато наслідків з категорії реальної небезпеки перетворюються на наслідки, що реально настали. Він також уявляє діяльність терористичного об'єднання в усій її різноманітності, багатооб'єктності, з полінаслідком та ієрархією цілей, усе це усвідомлює, передбачає настання наслідків у вигляді реальної шкоди або реальної небезпеки її настання і бажає цього.

Що стосується керівників структурних підрозділів чи окремих терористичних операцій, а також членів терористичного формування або осіб, які сприяли терористичній діяльності, то вони можуть і не мати уявлення про всю різноманітну діяльність терористичного формування та його ієрархію цілей. Однак вони усвідомлюють, що діяльність цього формування є терористичною, тобто спрямована на залякування населення шляхом вчинення суспільно небезпечних дій, що ці дії – не самоціль, а засіб досягнення певної мети, передбачають настання багатьох наслідків і бажають взяти участь в цьому або сприяти цьому.

Список літератури: 1. Уголовное право Украины. Общая и Особенная части: Учебник / Под ред. проф. Е.Л. Стрельцова. Х., 2002. 2. Наумов А. В. Российское уголовное право. Общая часть: Курс лекций. 2-е изд., перераб. и доп. М., 1999. 3. Уголовное право. Часть Об-

шая. Часть Особенная: Учебник / Под ред. проф. Л.Д. Гаухмана, проф. М.Д. Колодкина и проф. С.В. Максимова. М., 1999. 4. Уголовное право. Общая часть: Учебник / Под ред. проф. В.Н. Пет-рашева. М., 1999. 5. Уголовное право Российской Федерации. Общая часть: Учебник / Под ред. проф. Б.В. Здравомыслова. М., 2000. 6. Емельянов В.П. Терроризм и преступления с признаками терроризирования: уголовно-правовое исследование. СПб., 2002. 7. Волков Б.С. Мотивы преступлений. (Уголовно-правовое и социально-психологическое исследование). Казань, 1982. 8. Федеральный Закон РФ «О борьбе с терроризмом» от 25 июля 1998 г. № 130/ФЗ // Собрание законодательства Российской Федерации. 1998. № 31. Ст.3808. 9. Уголовное право Украины. Общая часть: Учебник / М.И. Бажанов, Ю.В. Баулин, В. И. Борисов и др. / Под ред. проф. М. И. Бажанова. В. В. Сташиса, В.Я. Таця. 2-е изд., перераб. и доп. Х., 1998. 10. Рагоз А.И. Общая теория вины в уголовном праве: Учебное пособие. М., 1980. 11. Курс советского уголовного права. (Общая часть). Т.1. JL., 1968. 12. Бажанов М. И. Уголовное право Украины. Общая часть. Днепропетровск, 1992. 13. Курс уголовного права. Общая часть. Том 1: Учение о преступлении. Учебник для вузов / Под ред. докт. юрид. наук, проф. Н.Ф. Кузнецовой и канд. юрид. наук, доц. И.М. Тяжковой. М., 1999. 14. Злобин Г.А., Никифоров Б.С. Умысел и его формы. М., 1972.

Надійшла до редколегії 10.01.06

C.C. Саів

ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН БОРОТЬБИ З НЕЛЕГАЛЬНОЮ МІГРАЦІЄЮ

За останні роки нелегальна міграція вийшла за межі окремих держав і перетворилась у світову проблему, що становить собою реальну загрозу для громадської безпеки, сприяє зростанню злочинності, поширенню небезпечних захворювань та розширенню підпільного ринку праці.

Для західних держав ця проблема не є новою, але ті розміри, яких вона набула на цей час, викликають серйозне занепокоєння керівництва і громадськості цих країн стосовно стабільності в Європі й подальшого розвитку всіх європейських держав та відносин між ними.

Щоденно Європа стикається з добре організованим потоком економічних мігрантів. У зв'язку із загостренням цієї проблеми урядами багатьох країн вживаються превентивні заходи, спрямовані на максимальне обмеження в'їзду в країну і перебування там мігрантів й іноземних робітників. Так, США прийняли окремий закон, спрямований на обмеження прав іноземців, які виявили бажання в'їхати в країну. Відповідно до цього закону заступник Держсекретаря має право відмовити у в'їзді в країну будь-якій особі при виникненні будь-якої підозри в тому, що перебування цієї особи може заподіяти шкоду інтересам США. Цей специфічний параграф дає підстави для широкого трактування, одночасно будучи свідченням (підтвердженням) суворих обмежувальних заходів.